

Bumbálková, Jana

[Pisarek, L. Речевые действия и их реализация в русском языке в сопоставлении с польским : (Экспрессивы)]

Opera Slavica. 2000, vol. 10, iss. 2, pp. 62-64

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117782>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Pisarek, L.: Речевые действия и их реализация в русском языке в сопоставлении с польским (Экспрессивы). Slavica Wratislaviensia LXXXIX, Wrocław 1995, 173 stran.

Autorka se ve své práci zabývá srovnávací analýzou realizace vybraných řečových aktů, které patří do kategorie expresiv (poděkování, omluva, pozdravu, rozloučení, blahopřání a přání) v ruském a polském jazyce. Danou problematiku si vybrala z několika důvodů, o nichž se zmiňuje již v úvodu své monografie: 1) zaujala ji různorodost vyjadřování těchto řečových aktů, 2) dané řečové akty se velice aktivně uplatňují v komunikaci, 3) zatím chybí systematický popis expresiv v literatuře. Vybrané řečové akty tvoří podle jejího mínění jádro třídy expresiv, jsou jejími hlavními zástupci. Jde o nesmírně bohatý materiál, jehož systematizaci a rozbor shledala velice zajímavými.

Koncepcí monografie vychází ze standardní teorie řečových aktů (Austin, 1962), do níž ovšem autorka zařadila dva nové termíny, a to performativní paradigma a syntaktický model věty a jeho modifikace, které byly hojně využívány při systematizaci získaných údajů.

Po úvodu (str. 7–10), jenž nás seznamuje se záměrem práce a dosud publikovanou literaturou k dané problematice, ze které autorka vycházela, je monografie rozdělena na sedm kapitol. Velice přínosnými shledáváme hned první dvě z nich, věnované teoretické bázi, na níž autorka stavěla. V první kapitole (str. 11–26) se zaměřuje na pojem performativní věta, zabývá se její stavbou a zkoumá ji jako objekt srovnávací analýzy. Důležitým pojmem a současně klíčovým prvkem při formulaci závěrů zkoumání je performativní paradigma.

Druhá kapitola (str. 27–44) je věnována teorii řečových aktů, jejich klasifikaci a zejména expresivům jako hlavnímu předmětu zkoumání. Autorka se zabývá vztahem expresiv a řečové etikety, při čemž se snaží oba termíny přesně definovat. Na základě dosud publikovaných prací se pokouší vymezit hranice expresiv. Zamýšlí se také nad tím, zda mezi řečovou etiketu a zdvořilostní formy lze dát rovnítko.

V následujících pěti kapitolách autorka zkoumá různé typy řečových aktů – poděkování, omluvu, pozdrav a rozloučení, blahopřání a přání. Každý z nich analyzuje nejprve jako vlastní řečový akt, potom se zabývá jeho realizací v ruském a polském jazyce. Na závěr každé kapitoly zařazuje výsledky porovnání.

Při srovnávání vyjadřování poděkování (str. 45–65) v ruštině a polštině nachází autorka významné podobnosti: v obou jazycích má explicitně-performativní vyjádření čtyřčlenné paradigma, jehož členy se mohou vyskytovat v různých modifikacích; v pozici performativního slovesa (kromě kanonických *благодарю*, *dziękuję*) mohou stát i jiné formy (např. *благодарен/jestem wdzięczny*); shodné jsou i typy vyjadřování poděkování (explicitně-performativní vyjádření, přítomnost okazionalizmů, nepřímé akty, neverbální vyjádření, cizí přejímky). Rozdíl se projevují v inventáři, rozdělení a stylistických diferenciacích realizací (v ruštině je nejfrekventovanější *спасибо*, polština dává přednost kanonickému *dziękuję*). Formule poděkování se mohou v obou jazycích využívat nejen ve své přímé funkci, ale i v jiných (souhlas, odmítnutí, námitka, rozloučení), přičemž svůj původní význam neztrácejí.

Při vyjadřování omluvy (str. 68–90) oba jazyky používají podobné prostředky: explicitně-performativní i implicitně-performativní vyjádření a jejich různé modifikace a varianty. Rozdíly jsou zejména v inventáři, rozdělení a stylistické diferenciaci prostředků vyjádření omluvy (např. základním, neutrálním a současně nejčastějším vyjádřením omluvy v ruštině je implicitně-performativní s imperativní formou slovesa *извините/простите*, jež je v polštině méně časté; polština dává přednost explicitně-performativnímu vyjádření se slovesem *przepraszam*). V pozici predikátu v explicitně-performativním vyjádření stojí v ruštině performativní sloveso, analytické slovesné formy; v polštině jsou v této pozici performativa a analytické performativní konstrukce (ruština – *извиняюсь, прошу прощения/извинения, виноват, полština – przepraszam, żałuję, proszę o wybaczenie/przebaczenie*). Polština má zároveň větší množství intenzifikátorů aktu omluvy. V této kapitole autorka zařadila část, jež se zabývá formulemi omluv v diskurzu, a dospěla k závěru, že tyto formule mohou vystupovat také jako prostředky upoutání pozornosti, apelativa, aktualizátory zdvořilosti a mohou dokonce vyjadřovat nesouhlas, odmítnutí, námitku, což potvrzuje jejich ilokuční polyfunkčnost.

U vyjadřování pozdravu a rozloučení (str. 91–121) lze podobnost nalézt v prostředcích vyjádření daných dějů, kterými jsou různé modifikace explicitně-performativního vyjádření, implicitně-performativní vyjádření, nepřímé řečové akty ve funkci pozdravů, okazionální formule, neverbální vyjádření (pofesení rukou, smeknutí pokrývky hlavy, polibek, úklona). Rozdíly se tentokrát netýkají typu prostředků, ale jejich rozdělení, frekvence a stylistické diferenciaci. Nejtypičtějším, nejčastějším a stylisticky neutrálním vyjádřením pozdravu v ruštině je *Здравствуйте*, v polštině *Dzień dobry, dobry wieczór*. Analýza materiálu ukazuje, že v polštině jsou větší možnosti realizace pozdravu, než v ruštině, větší inventář prostředků (*witam/witaj, żegnam/żegnaj, pozdrawiam, kłaniam się; przywitam się/pożegnam się*) a modifikace modelu performativní věty. Podobná situace je i u neverbálního vyjadřování pozdravu, kde je rovněž v polsky mluvícím prostředí větší spektrum možností. Autorka se rovněž zaměřila na velice důležitý fakt – formy vyjádření adresáta (např. vokativní formy, zájmenné a jmenné formy).

Základním způsobem realizace aktu blahopřání (str. 122–134) je lexikálně-syntaktický model, spojený s určitými explicitně-performativními formulami, které vytvářejí performativní paradigma, jež lze modifikovat a rozšiřovat. Rozdíly se týkají zejména repertoáru ilokučních sloves, vystupujících v pozici predikátu (ruština – *поздравляю*, polština – *gratuluję/winszuje, składam gratulacje/powinszowania*) a také možnosti uplatnění analytických forem. Pro polštinu je charakteristické pouze explicitně-performativní vyjádření blahopřání. Zároveň neexistuje úplná ekvivalence mezi aktem blahopřání v ruštině a polštině. Na rozdíl od ruštiny, kde motivační blahopřání je jakákoliv radostná událost obecně, v polštině je tento akt svázan s úspěchem, důležitou událostí v osobním nebo profesním životě adresáta.

I u aktu přání (str. 135–152) nacházíme podobnost: přítomnost explicitně-performativního paradigmatu, modifikace jeho členů, přítomnost fakultativních prvků, které jej rozšiřují. Podobnost lze nalézt ve způsobech implicitně-performativního vyjádření (jmenné slovoformy, imperativní konstrukce). Rozdíly spočívají zejména v užívání analytických konstrukcí. Zatímco ruština je užívá pouze v písemném styku,

v polštině jsou v ústní komunikaci běžné. Polština má rovněž větší množství formálních prostředků vyjádření strukturálně-sémantických změn. V obou jazycích může mít přání v dialogu funkci přivítání, rozloučení i poděkování, což svědčí o jeho polyfunkčnosti.

V závěru monografie (str. 153–157) autorka shrnuje výsledky srovnávací analýzy a podtrhla shody a rozdíly mezi porovnávanými jazyky, k nimž dospěla.

Velký přínos publikace spočívá v tom, že přístup ke zkoumání poskytl možnost odhalit systémový charakter performativních výpovědí a jejich gramatickou různorodost. Mimo jiné jde o významný zdroj materiálu a zejména literatury, jejíž seznam (str. 158–165) čítá úctyhodný počet položek.

Jana Bumbáková

Rossica Olomucensia XXXV (za rok 1996). Ročenka katedry slavistiky na Filozofické fakultě Univerzity Palackého. Olomouc 1998, 119 str.

В 1998 г. был издан кафедрой славистики Философского факультета Университета им. Палацкого в Оломоуце 35-й номер альманаха *Rossica Olomucensia* (за 1996 год). Статьи в сборнике распределены в три основных раздела (литература, язык и методика, рецензии) и один дополнительный (хроника кафедры).

В число литературных исследований входит работа В. Кострицы *Žánr vánoční povídky v próze N. S. Leskova*. Истоки этого жанра автор находит у Ч. Дикенса. Речь идет о произведениях, действия которых связаны с рождением Христовым или с Новым годом, причем их характерным элементом является сочувствие к бедным людям. В русской литературе развитие жанра святочного рассказа приходится на вторую половину 19 века. В это время возникали, с одной стороны, рассказы схематичные, шаблонные, а с другой стороны, оригинальные произведения высокого качества, как, например, «Святочные рассказы» Н. С. Лескова, использовавшие полемичность, анекдотичность, сказ.

Т. А. Милюшину в статье *О некоторых особенностях словоупотребления в повести В. Распутина «Прощание с Матерой» в свете традиционной культуры* интересовали особенно слова-элементы мифа и притчи. Для исследователя важно верное истолкование опорных слов в тексте – только таким путем можно добраться до правильного понятия сюжета. Особое место в данной повести занимают прежде всего сферы своего и чужого во всех важных жизненных планах.

Román Vladimíra Nabokova Transparent Things – тема статьи З. Пехала. Автор обращает внимание на одновременно протекающие действия, переплетающиеся пространства. Особенно важна в романе функция личных местоимений и мотив двойной личности героя. Сложность романа исходит из невозможности показать прямолинейную потустороннюю часть бытия.

Интересное сопоставление представляет собой статья М. Остружковой *Bratři Karamazovi 20. století*. В роли источника служит роман Братья Карамазовы Ф. М. Достоевского, в роли нового произведения выступает роман *Bratři Rama-*